

5. Купер Дж. Энциклопедия символов / Дж. Купер. – М. : Золотой век, 1995. – 401 с.
6. Новая философская энциклопедия : [в 4 т.]. – М. : Наука, 2000. Т. 1. – 828 с.
7. Пенник Найджел. Магические алфавиты / Н. Пенник ; [пер. М. Каминский]. – К. : София, 1996. – 320 с.
8. Потапенко О. І. Лінгвокультурологія : [монографія] / О. І. Потапенко. – К. : Міленіум, 2011. – 244 с.
9. Словник української мови : [в 11 т.]. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т.6. – 1975. – 832 с.
10. Тихоплав В. Учение Грабового. Теория и практика / Тихоплав В., Тихоплав Т., Ч. 2. – СПб. : АСТ Астрель, 2005. – 192 с.
11. Торопова А. С. Смыслова будова музичної свідомості особистості / А. С. Торопова // Мир психологии. – 2008. – № 2. – С. 127–137.

Стаття надійшла до редакції 23 січня 2013 року

УДК 82-31 : 262.14 (Іваничук)

*Ірина Приліпко
(м. Київ)*

**ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНІ ПРОТИРІЧЧЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
ДУХОВЕНСТВА У КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ УНІЇ
(КІНЕЦЬ XVI – ПОЧАТОК XVII СТ.): ОСОБЛИВОСТІ
ЗОБРАЖЕННЯ У ТВОРІ РОМАНА ІВАНИЧУКА
«МАНУСКРИПТ З ВУЛИЦІ РУСЬКОЇ»**

У статті аналізуються особливості зображення у романі Р. Іваничука «Манускрипт з вулиці Руської» церковно-релігійної ситуації у середньовічному Львові, зумовленої запровадженням церковної унії 1596 р. Розкривається

становище, в якому опинилася православна церква у результаті активізації діяльності єзуїтів, поширення католицизму. З'ясовано, що письменник у відтворенні міжконфесійних конфліктів, становища духовенства, діяльності Львівського братства, майстерно поєднав історичну правду й художню вигадку. Окреслено особливості зображення духовних діячів, з-поміж яких – історичні постаті та вигадані образи.

Ключові слова: духовенство, єзуїти, католики, роман, унія, церква.

В статье анализируются особенности изображения в романе Р. Иванчука «Манускрипт с улицы Русской» церковно-религиозной ситуации в средневековом Львове, обусловленной установлением церковной унии 1596 г. Раскрывается ситуация, в которой оказалась православная церковь в результате активизации деятельности иезуитов, распространения католицизма. Выяснено, что писатель в отображении конфликтов между церковными конфессиями, состояния духовенства, деятельности Львовского братства, удачно совместил историческую правду и художественный домысел. Определены особенности изображения духовных деятелей, среди которых – исторические личности и вымышленные образы.

Ключевые слова: духовенство, иезуиты, католики, роман, уния, церковь.

The article deals with the specificity of representation in Roman Ivanychuk's novel Manuscript From Ruska's Street the church-religious situation in the medieval Lviv, which was conditions the introduction the of church's union 1596 year. The author exposes the situation, in which the Orthodox Church was a result of increased activities of the Jesuits, the expansion the catholicism. The paper considers the combine historical truth with artistic conjecture in the representation conflicts between church's confessions, the condition of clergy, the activity of Lviv Brotherhood. The paper outlines the specificity of representation of clergy, among which – historical persons and fictional images.

Key words: clergy, jesuits, catholics, novel, union, church.

Художньо інтерпретуючи у своїх історичних романах певні події та образи, Р. Іванчук не оминає увагою особливості церковно-релігійного життя окремої епохи, відповідно до історичної правди відтворює міжконфесійні конфлікти та образи духовних діячів. Так, у романі «Журавлиний крик» (1973) розкриті особливості церковно-релігійної ситуації в Україні другої половини XVIII ст., у творах «Вода з каменю» (1981) та «Саксаул у пісках» (2000) відтворено образи письменників-священиків – представників «Руської трійці», у творі «Орда» (1991) зображено

духовенство у контексті трагічних подій мазепинської доби (початок XVIII ст.), у романі «Хресна проща» (2010) репрезентована доля священників та церкви на перетині історичних епох, у вимірах різних історичних часів (XIII, XX ст.). Події кінця XVI – початку XVII ст., пов’язані з релігійно-церковними протиріччями, викликаними підписанням Люблінської (1569 р.) та Берестейської (1596 р.) уній, Р. Іваничук відтворює в історичному романі «Манускрипт з вулиці Руської» (1976–1978). Письменник обирає цікаву сюжетно-композиційну та наративну форму для втілення свого задуму, за якою моделювання подієвого плану відбувається у вигляді своєрідного палімпсесту: автор повідомляє читачів, що під час розкопок середньовічних погребів на вулиці Руській у Львові він натрапив на манускрипт, ймовірним творцем якого є львівський міщанин, власник корчми й винних погребів – Лисий Мацько, який жив у кінці XVI – на початку XVII ст. Прочитавши знайдений манускрипт, перший запис у якому датується 1585-м р., а останній – 1611-м р., письменник проте не зміг його вберегти: під дією кисню давній манускрипт розсипався. Через це, пишучи свій твір, Р. Іваничук виклав те, що запам’ятав з манускрипта. Відтворення ж тексту по пам’яті передбачає недослівне викладення його змісту, інтерпретацію, дописування, ніби написання на зітертому первинному тексті іншого, нового твору: «Звертаюся тепер до своєї скромної пам’яті (листоків залишилося буквально півтора десятка, виписок зробив мало), щоб відтворити те, що дізнався з манускрипта. І хай вибачить мені читач, якщо десь замість літописного рядка, я, не можучи згадати його стислості, напишу десять, сто, а то й більше, що деяких місць не пригадаю зовсім, що порушу часову послідовність літописного викладу подій. Та головне зараз для мене – передати деякі проблеми того часу, дух, настрої тими літературними засобами, якими користувався літописець» [2, с. 7].

У романі Р. Іваничука увиразнюються окремі історичні реалії, пов’язані зі становищем православної церкви та духовенства у кінці XVI – на початку XVII ст. Дослідник історії церкви тієї епохи – І. Огієнко – зазначає: «Нижче духовенство в той час не визначалося своєю культурою, зате було дуже близьке

до народу й мало на нього великий вплив» [5, с. 193]. На противагу освіченому католицькому духовенству, православні священники, хоч і були наближені до народу, не відзначалися високою освітою й культурою, не володіли красномовством, що було зумовлено тогочасним суспільно-політичним становищем, внутрішніми й зовнішніми чинниками, на що вказував І. Франко: «Русь була темна. З одного боку, часті напади татарські, а з другого боку, й недбальство русинів і політика поляків зробили те, що на Русі не було шкіл, не було письменних людей, не було книжок» [7, с. 225]. Православна церква фактично не мала підтримки ні з боку влади, ні з боку інтелігенції, а тому втрачала свій вплив: «Сумне становище православної церкви погіршувалось ще й тим, що вона не мала вже багатьох міцних своїх колишніх оборонців, бо втратила вищу інтелігенцію. [...] От при такому низькому культурному стані нашого духовенства, при таких заступниках нашої віри розпочався похід католицизму на православ'я [...]» [5, с. 192]. Показовою у цьому сенсі є відтворена у романі Р. Іваничука проповідь православного панотця, яку слухає Юрій Рогатинець і яка спонукає його згадати слова Івана Вишенського: «Хто дасть голові нашій воду, а очам джерело сліз, щоб ми могли оплакувати упадок віри нашої і духа?» [2, с. 25]. Згадана проповідь православного священника за своєю суттю є переказом у народній манері історії про створення світу, яка була адаптована до сприйняття неосвіченим, темним народом. Проте, у своїй проповіді священник не забуває нагадати про загрозу православної церкві: «Одне лише дерево ще стоїть, дорогі мої дітоньки, – то церква наша православна, а якби і її підгризли, то б усю нашу благовірну Русь чорт побрав, від чого Господь боронить, амінь» [2, с. 25].

Як відомо, після проголошення Люблінської унії 1569 р. відбулося об'єднання Польщі й Литви та перехід окремих регіонів України до Польщі, що сприяло активізації діяльності католиків на українських землях. Особливою активністю й навіть агресивністю відзначалися єзуїти, про яких писав І. Франко: «Насамперед ударили вони на руський, а властиво староримський (юліанський) календар, котрого держалася церков православна, і

почали силувати русинів, щоби прийняли новий, григоріанський. У Львові прийшло було через той календар на саме різдво 1578 року до великого розруху, коли бурмистр і брат латинського єпископа Суликовського силою позамикали руські церкви» [7, с. 224–225]. Про схожі події зазначає й дослідник православно-католицької полеміки В. Шевченко: «А що полеміка довкола календарної реформи мала соціальний підклад місцевого значення, свідчать львівські події 1583 р., коли в надвечір'я Різдва Христового загін військових, а також заповзятливих крилошан за розпорядженням Львівського католицького архієпископа Соліковського вдався до насильницького закриття православних церков та монастирів» [9, с. 270]. Відтворення цих процесів бачимо й у романі «Манускрипт з вулиці Руської»: під час проповіді в перший день Різдва до православної церкви вриваються католики на чолі з львівським католицьким архієпископом Соліковським й виявляють свою неповагу до православних, чинять свавільні дії, заявляючи: « – Віднині проголошуємо прийняття всіма православними синагогами єдиного апостольського григоріанського календаря і закриваємо ваше погане капище, поки не складете присягу в тому, що всі Господні празники святкуватимете в одні дні з католицькою церквою» [2, с. 25]. Очевидна перевага католиків, страх перед ними увиразнюються у тому, що православний священник не вдається до будь-яких спроб зупинити непрошених гостей, захистити церкву й парафіян. Відповідно до історичних реалій письменник показує, що дії архієпископа Соліковського були свавільними, спрямованими на утвердження католицизму через зневажливе ставлення до православних священників, через закриття православних храмів у Львові, через переслідування русинів православного віросповідання («[...] усіх русинів у всіх цехах вимазано нині із списків» [2, с. 29]; «[...] православного тепер на роботу не приймуть ніде» [2, с. 33]).

І. Франко, досліджуючи суть та наслідки церковної унії, вказував на вороже ставлення католицького духовенства до православних, яких вони називали «схизматами», вважали «іновірцями» й застосовували до них несумісні з християнською

мораллю методи впливу: «До „іновірців”, нарівні з лютеранами, кальвінами та соцініанами, належали й православні. І на них під впливом єзуїтів звернулася нелюбов, а далі й ненависть польських латинників» [7, с. 224]. У романі діяльність єзуїтського ордену у Львові в кінці XVI – на початку XVII ст. відтворено відповідно до реальних фактів. Герой твору – Юрій Рогатинець – зазначає: «Єзуїтство тим і страшне, що воно прибирає машкару скромності й ловить душі бідних простаків» [2, с. 79]. Методи, до яких вдавалися католики, увиразнюються у доріканні архієпископа Соліковського єзуїтам: «Чому досі не переконали жодного католика, що вбити схизмата – це добродійство перш за все для нього самого, бо чим довше житиме на світі схизмат, тим більше нагрішить!» [2, с. 157].

Про діяльність єзуїтів І. Огієнко зазначав: «Вони досить швидко впорядкували католицьку церкву, а пізніше повели планомірний наступ на церкву православної. Вони скрізь позасновували дуже добрі школи, понаписували цінні книжки, по церквах дали гарячих проповідників, позакладали друкарні і т. ін., – усе це швидко не тільки морально оздоровило католицький клир, а й поставило його значно вище від православних під оглядом освітнім. До католицьких шкіл охоче йшла й наша православна молодь» [5, с. 199]. Орієнтуючись на історичну правду, Р. Іванчук показує, що в єзуїтській колегії прикладали чималих зусиль для окатоличення «схизматів», наполегливо працювали «над шліфуванням заражених схизмою душ» [2, с. 149]. Притаманне єзуїтам нехтування християнськими принципами бачимо у поведінці одного з героїв роману – суперіора львівського єзуїтського дому, ректора колегії – патера Лятерни. Він вдається до лицемірства, свідомо піддається тілесним спокусам: очікуючи на прекрасну Льонцю, він «дивується весмогутній нечистій силі і дякує їй за той гріх, що станеться, і в пам’яті відшукує найпромовистіші молитви, якими відмолить цей свій гріх» [2, с. 151]. Приводу перейматися власною гріховністю патер Лятерна не має, адже заспокоює себе тим, що «ексцеленція Соліковський ще двадцять років тому випросив у папи відпущення всіх гріхів членам нашого ордену!» [2, с. 152].

Письменник на конкретних прикладах показує безсилля православних, їхнє безправне становище перед сваволею єзуїтів, яких підтримує влада: швець Дратва, котрий підняв руку на Іпатія Потія, покараний, а Потій проголошений «мучеником за віру» [2, с. 170]. Влада ж тим часом «узаконює у Львові єзуїтську сваволлю» [2, с. 170].

І. Огієнко підкреслює, що саме єзуїти відіграли ключову роль в утвердженні унії: «Унію в Польщі запроваджували головно єзуїти – вони були ініціаторами її. І вони ж здавна виробили свої особливі методи запровадження унії. Ще вони, як по нотах, приклали ці методи до Берестейської унії 1596 року. Основою цих методів були: обман, лицемірство та насилля, звичайні методи єзуїтської праці. [...] Єзуїти оточили митрополита Рогозу і він таємно близько з ними зійшовся. Єзуїти виробили повну інструкцію про те, як належить запроваджувати унію, і подали її Рогозі. Той за нею й робив усе» [6, с. 76, 77]. Як свідчать історичні факти, ініціатори унії – берестейський та володимирський єпископ Іпатій Потій, єпископ луцький і острозький Кирило Терлецький – за підтримки київського митрополита Михайла Рогози, «почали з'їздитися й радити, як би увільнитися від зверхності патріарха і від надзору братств, і урадили, що найліпше буде піддатися папі римському. Заохотили їх до того обіцянки поляків, котрі говорили, що як скоро вони сполучаться з Римом, приймуть унію, то дістануть місце в сенаті польським [...]» [7, с. 227]. Згадані духовні діячі вирушили 24 вересня 1595 р. до папи римського й взяли благословення, а 23 грудня 1595 р. єпископи Іпатій Потій і Кирило Терлецький в Римі підписали заяву про підпорядкування Київської митрополії владі папи римського. Після їхнього повернення з Риму було скликано собор у литовському місті Бересті (6 – 20 жовтня 1596 р.), на якому відбулося ствердження об'єднання православної й католицької церков під владою папи римського й вручення соборного акту папським послам (8 жовтня 1596 р.). Відтворюючи зазначені процеси у своєму творі, Р. Іваничук спирався на історичні факти, наголошуючи, що ініціаторами унії керувала мета – «звільнитися від пут патріархів, які запродали себе невірним і рачать нашу нещасну, сліпу церкву, що синагозі уподібнилась, віддати в наругу московському цареві [...]» [2, с. 76].

Суперечливою зображує письменник постать православного єпископа Гедеона Балабана (1530-1607), який з 1566 р. був єпископом у Львові. У романі зазначено такий факт: «Київський митрополит викликав Балабана на собор у Берестя. Єпископ власноручно побив посланця і на собор не прибув» [2, с. 71]. Як відомо з історії, спершу Гедеон Балабан підтримав ідею унії, проте пізніше відкликав свій підпис під грамотою, що сталося наприкінці червня 1595 р. після його спілкування з Костянтином Острозьким. Отримавши запрошення від Іпатія Потія з'явитися й підписати акт унії, Балабан вагається: «Поїхати нині ж у Берестя і стати четвертим у сомні відступників? Четвертим – йому, єпископові, якому снівся митрополичий престол? А що, коли, примиритися з братством і зажити слави захисника православія перед уніатами?» [2, с. 76–77]. Після вагань Балабан все ж залишився на боці православних, хоча Іпатій Потій умовляв його підписати акт унії.

Гедеон Балабан відзначався складним характером, непоступливістю, мав напружені стосунки з львівськими просвітителами, братством, адже спершу, як прихильник унії, він був ворогом львівських православних, Львівського Успенського братства. І. Франко писав: «[...] коли львівські міщани за жебрані гроші заложили у Львові школу і шпиталь, то православний єпископ Балабан виступив як найзавзятіший ворог тої справи національної праці, перехоплював і бив студентів і вчителів, викляв попа, що відправляв в Успенській церкві і т. д.» [8, с. 235]. У романі Р. Іваничука показовим у цьому сенсі є такий епізод: «Саме тоді успенські братчики перенесли друкарню з шкільного будинку до Онуфріївського монастиря. Балабан із стома слугами напав уночі на друкарню, верстат було поламано, а монаха-друкаря Мину єпископ наказав прив'язати до воза й відправити до Крилоса [...]. На кожній відправі виголошував братству анафему» [2, с. 70]. Проте, 1585 р. Балабан допоміг Львівському братству відновити друкарню Івана Федорова, хоча й намагався підкорити братство під єпископську владу. Справжнє примирення між братчиками й Балабаном відбулося у 1602 р.

Підписання унії й утворення уніатської церкви посіяло розбрат між різними конфесіями, зумовило тривалу церковно-релігійну полеміку. «Відтак, не всюди і не всіма сприйнята, стала православно-католицька злука наріжним каменем розбрату, призвела до трагічного церковного двоподілу, до внутрішньої боротьби «Руси з Руссю», склала сумної долі історичний поступ, на жертвному небосхилі якого й дотепер сяє зоря негаразду» [9, с. 345] – робить висновок дослідник православно-католицької полеміки В. Шевченко. У своєму романі Р. Іваничук акцентує на невтішному становищі, у якому опинилася православна церква, яка зазнавала ще більших утисків після підписання унії. Ставлення до унії львівських православних міщан увиразнюється через відтворення міркувань Лисого Мацька. Письменник показує, що утиски православної церкви, діяльність Юрія Рогатинця, слова Івана Вишенського, вчинок Дратви сприяли підняттю рівня релігійної свідомості львівських міщан, усвідомлення ними власної людської гідності: «Таке з їхньої балачки виходить, наче ми, мов та твар безсловесна, лише їсти хочемо, лише шмат свинячої шкури нам дорогий, а те, що дух наш пригнічують, віру відбирають, зовсім не важить для нас. Е, почекайте, може, чимось відрізняюся від худоби? [...] та зрозумів я за той час, дивлячись на поведенцію то Дратви, то чада свого, то пана Рогатинця, а найпаче таки Льонці Арбекової, велику істину: кожна людина може» [2, с. 129, 198].

Письменник підкреслює, що прості люди не були байдужими до стану православної церкви, окремі з них вдавалися до радикальних засобів. Так, швець Дратва наважується вбити Іпатія Потія, бачачи у зброї єдиний засіб відстояти свою віру й покарати поневолювачів: «Якби ми всі та по ножеві... та кожного здиру, кожного зрадника... разом, разом... усіх потіїв, баронів, а потім уся чорна чернь з ножами на магістрат!» [2, с. 135]. У творі увиразнюються декілька способів відстоювання своєї віри й церкви православними. Перший спосіб – збройний – репрезентований вчинком Пилипа Дратви, який «підняв ножа на зрадника і хоч не вбив його, все ж урятував львівську єпархію від уніатського зверхництва: юрським владикою став православний

єпископ Тисаровський» [2, с. 138]. Проте, цей спосіб захисту православ'я не виправдав себе: Дратва був покараний, Потій же проголошений «мучеником за віру» й невдовзі зайняв митрополичий престол.

Другий спосіб протистояння наступу католиків полягав у поширенні освіти, православної літератури – його репрезентує діяльність братств. Розкриваючи ситуацію кінця XVI ст., І. Огієнко зазначав: «Вище духовенство, єпископат культурно й морально стояло не високо, і боронити свою паству не могло. Шкіл добрих тоді нам бракувало, тому православна молодь мусіла шукати собі освіти або закордоном, або в школах польських, і підпадати тим повільному винародовленню. [...] До оборони батьківської віри в першу чергу стало українське міщанство, – воно організовується в церковні братства й потроху бере церковну справу в свої руки. [...] Україна вкрилася густою сіткою церковних братств, що стали міцними фортецями в обороні православної віри» [5, с. 192, 193]. Значну роль братств у захисті православ'я Р. Іванчук показує на прикладі діяльності Львівського Успенського братства, «яке отримало статус ставропігійського, тобто виключення з-під юрисдикції єпископа (1589), та розробило славнозвісний статут братської школи – „Порядок шкільний” (1586)» [4, с. 50]. Старшому братчику Львівського братства – Юрію Рогатинцю – належить важлива роль у заснуванні Львівської братської друкарні, до якої увійшли друкарські пристрої Івана Федорова, в утворенні братської школи, у поширенні літератури, у моральній підтримці православних та в боротьбі проти засилля єзуїтів.

Ще один спосіб відстоювання православної віри, протистояння поширенню католицизму й утискам православної церкви виразняється у життєвій позиції Івана Вишенського (1550–1620), образ якого у романі відтворено на основі історичних відомостей. Іван Вишенський, як відомо, у кінці XVI ст. усамітнився на Афоні й прийняв там чернецтво. У 1599–1600 рр. він упорядковує рукописну «Книжку», до якої увійшли 10 із 16 його творів («Тобі, котрий мешкає в землі, що зветься Польська [...]» (1588), «Благочистивому государю Василю, князю Острозькому, і православним християнам Малої Росії [...]» (1598–

1599), «Викриття диявола-світодержця [...]» (1599–1600) та ін.), і надсилає в Україну. Після 1600 р. було написано ще 6 творів, зокрема «Зачапка мудрого латинника з глупим русином», «Коротка відповідь Петру Скарзі», «Послання до стариці Домнікії». У своїх творах, насичених сатиричними образами, риторичними фігурами, складними синтаксичними конструкціями, Іван Вишенський засуджує ініціаторів підписання унії, обстоює повернення до раннього християнства. Духовне подвижництво Івана Вишенського базувалося на ідеях ісихазму, а тому мало індивідуальний характер: метою його було спасіння власної душі. Як прихильник ісихазму, Іван Вишенський орієнтувався на ранньохристиянський аскетизм. Відповідно, він вважав, що умовою врятування душі та єднання з Богом є зречення земного світу, а досягнення Божественної суті має відбуватися без будь-якого посередництва, через зосередження свідомості на самій собі, через містичне просвітлення. Аналогічні погляди й переконання Івана Вишенського розкриті у романі Р. Іваничука. Зокрема, Іван Вишенський наголошує на потребі повернення до раннього християнства: «Громаду первісного християнства потрібно нам створити і наново проповідувати слово Боже, яким нині торгують для своїх користей» [2, с. 27]. Реакцією на Берестейську унію був твір Івана Вишенського «Послання до єпископів» (перша половина 1598 р.). Звертаючись до єпископів-відступників з риторичними запитаннями, звинувачуючи їх у недотриманні Божих заповідей, у турботі лише про власний добробут, Іван Вишенський тим самим висловлює переконання, що єпископи, котрі самі відступили від праведного життя, не мають права вирішувати важливі питання, пов'язані з вірою, релігією. Іван Вишенський закликає ініціаторів унії покаятися й повернутися до православ'я. Його гнівні інвективи у творі «Тобі, котрий мешкає в землі, що зветься Польська [...]» спрямовані на духовних осіб, які забули про свої обов'язки перед Богом і людьми й «черевом а не духом оф'рують [...], монастирь позапустьвали и фолварки собъ з мьст святых починили, и сами толко з слуговинами и приателми ся в них телесне и скотски переховывають, на мьстох святых лежачи, грошь збирают с тых доходов, на богомолци Христови надданных,

дівкам своїмь вно готуют, сыны одѣвають, жоны украшають, слугы умножают [...]» [1, с. 78-80]. Образ Івана Вишенського у романі Р. Іваничука суголосний фактам життя аскета, уявленням про його світогляд: у скрутний для православних час Іван Вишенський прибуває на прохання братчиків до Львова з Афону, виявляє одержимість ідеєю захисту православ'я (його очі «горіли огнем одержимості» [2, с. 28]), відстоює вірність православної церкви (« – Тільки православна віра – єдина опора нашого народу [...]» [2, с. 27]), висловлює переконання, що «тільки іноцтво може врятувати нас від загибелі» [2, с. 27], картає священників, які забули про свої духовні обов'язки («Священики чревом, а не духом службу совершають, з доходів богомольців дочкам своїм віно готовлять, синів одягають, жінок украшають, коней ситих у золочені карети упрягають...» [2, с. 27]). Різно відгукується Іван Вишенський про князя Острозького: « – Для православія душу віддає, а з православних лупить незгірш чужих...» [2, с. 27].

Критичне осмислення доцільності аскетичного відречення від світу, полеміка з позицією Івана Вишенського здійснюється крізь призму сприйняття Юрія Рогатинця: «Де ж той твій подвиг, інок Іване, і кому він потрібен [...]? А церкву нашу нині оплюгавили, молитви наші нас не порятували, ми, мов отара, покірно розбрелись. А може... коли б у царських втрат стояв сьогодні не наш нікчемний попик, а одержимий волею Іван з Вишні, може б, ми кинулися гуртом на Соліковського і вигнали його з храму?» [2, с. 28]. У відтворенні суперечностей між Іваном Вишенським та Львівським Успенським братством присьменник слідував історичній правді, показавши розбіжність між гуманістичними засадами громадської, культурно-освітньої діяльності братства й поглядами афонського ченця, який обрав аскетичне життя, споглядальну позицію, а не активну діяльність у світі. Юрій Рогатинець висловлює переконання, що віра має бути діяльна, а слова мають супроводжуватися конкретними справами: «[...] ти ж проголосив віру, а для діла втік! [...] Невже тебе там, у тихому Руссіконі на Афонській горі, не мучитиме совість за те, що розбудив русинський люд і залишив його на розпутті – молодого, який щойно вийшов з темряви й тільки-но прозрів? Ти показав

йому, куди йти? [...] Ти ж, мніху Йване, не захотів піти на чолі їхнього важкого походу. Ти видумав для себе легший труд – молитву в теплій келії. Твої ж сини, залишені тобою, самі йдуть» [2, с. 147]. Ігор Ісіченко, досліджуючи аспекти конфлікту Івана Вишенського й Львівського братства, зазначає, що причина розбіжностей між ними зумовлювалася ідейно-естетичним характером діалогу двох епох – Ренесансу й Бароко: «[...] культурно-освітня діяльність Львівського братства без істотних застережень уписується в контекст європейського Відродження. [...] його культуротворча програма, сформована в парадигмах ренесансного гуманізму, вже виглядала чужою і для Івана Вишенського, і для його молодших сучасників. Доба абсолютизації ролі освіти, галасливих кампаній опору власній ієрархії, блокування з різновірцями (протестантами) в єдиний дисидентський табір проминула. На зміну інтегрисичним тенденціям європейського Ренесансу приходять барокова ксенофобічна замкненість. І зустріч Івана Вишенського з громадою львівських братчиків виявляє різницю культурних кодів обох учасників діалогу» [3, с. 36, 39]. Позиція Юрія Рогатинця, протилежна до позиції Івана Вишенського, викладена у його «Пересторозі», «яка закликала русинське поспільство менше дбати про спасіння своєї душі, більше – про діяльний захист перед католицтвом» [2, с. 171]. Пишучи про «Пересторогу» (1606) як про працю Юрія Рогатинця, Р. Іваничук тим самим підтримує гіпотезу про те, що авторство цього публіцистичного твору полемічної літератури належить саме Юрію Рогатинцю.

Отже, зображуючи церковно-релігійні протиріччя кінця XVI – початку XVII ст., активізацію діяльності єзуїтів, складне становище, у якому опинилася православна церква, методи протистояння поширенню католицизму, діяльність Львівського братства, позицію Івана Вишенського, Р. Іваничук майстерно поєднав художню вигадку та історичну правду. Відтворення міжконфесійних суперечностей у Львові, викликаних запровадженням церковної унії 1596 р., відбувається в оригінальній сюжетно-композиційній та наративній формі (переказ, інтерпретація, дописування віднайденого манускрипту),

яка дозволила письменнику повною мірою передати мислення, світогляд мешканців Львова кінця XVI – початку XVII ст., відтворити настрої духовенства та простих міщан.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишенський І. Твори / І. Вишенський. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1959. – 270 с.
2. Іваничук Р. Манускрипт з вулиці Руської : [історичний роман] / Р. Іваничук. – Львів : Піраміда, 2011. – 204 с.
3. Ісіченко Ігор, архієпископ. Іван Вишенський і Львівське братство: літературні аспекти діалогу / Ігор Ісіченко, архієпископ // Слово і час. – 2011. – № 12. – С. 35–42.
4. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / В. Микитась. – К. : Абрис, 1994. – 288 с.
5. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Українська церква / І. Огієнко (митрополит Іларіон) / Упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2007. – 408 с.
6. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Українська церква за час Руїни : 1657–1687 / І. Огієнко (митрополит Іларіон) / Упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2006. – 468 с.
7. Франко І. Дві унії / І. Франко // Франко І. Про Ватікан, унію та католицизм. – К. : Політвидав України, 1981. – С. 222–228.
8. Франко І. Радикали і попи / І. Франко // Франко І. Про Ватікан, унію та католицизм. – К. : Політвидав України, 1981. – С. 230–236.
9. Шевченко В. Православно-католицька полеміка та проблеми унійності в житті Руси-України доберестейського періоду / В. Шевченко. – К. : Преса України, 2002. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції 25 грудня 2012 року